

Módszertani segédlet
az
Esztergomi Szent Jakab Alapítvány
NE TEDD!
Programja alkalmazásához

Készítette: Cseres Judit

Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium
Országos Bűnmegelőzési Bizottság

**Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium
Országos Bűnmegelőzési Bizottság (OBmB)**

www.bunmegelozes.hu

Budapest, 2007.

Felelős kiadó: Dr. Gönczöl Katalin, az OBmB elnöke

Minden jog fenntartva

Nyomdai munkák:

Fresh Art Design Kft.
1204 Budapest, Ady Endre utca 105/b.
Telefon/Fax: (1) 285-9055

Módszertani ajánlások

a **Ne tedd!** program alkalmazásához

Előjáróban

Az OBmB pályázati rendszerében összegyűlt pályaművek, befejezett programok olyan értéket képviselnek, amelyek megérdemlik, hogy megfelelően feldolgozva közhasznúvá válhassanak egy országosan hozzáférhető módszertani adatbankban. Ezt a funkciót támogatja az OBmB honlapja (www.bunmegelozes.hu), amelyen szemléletes szerkesztésben tekinthetők át az eddigi nyertes pályázatok. Az intézményes és a társadalmi nevelésben ezek a tapasztalatok jól hasznosíthatók, mondhatni sokat emlegetett hiányokat pótolhatnak, példának okáért a nemzeti alaptantervben éppen ilyen célokra megnyitott, ám még korántsem megtöltött „Életmód” fejezetben. A helyi viszonyokra több-kevesebb átigazítással használhatók tehát ezek a programok iskolai környezetben tanítási órákon és kötetlenebb, alkalomszerűbb szervezésben, de használhatók segítő szolgálatok munkájában is.

A pályázati rendszerben megjelenő programok túlnyomó többsége saját tapasztalat-eredetű, feltűnően magas arányban sikerességük is éppen ebből fakad: a felismert szükséglet megfelelő eszközökkel, módon kielégítése, ugyancsak helyben, méghozzá alakuló, alakítható alkotó folyamattal. Egy pályázat előkészítése, majd lebonyolítása ebből a folyamatból metsz ki egy egységet, rendszerint a „végterméket”, de a pályázati program háttérében továbbra is él a saját tapasztalat, gyakorlat. Általánosan érvényes, hogy a sikeres program adaptációja igényli a megelőző és háttér-információkat, az alkalmazás új helyzeteiben ezekből meríthető válasz, megoldás. Következésképpen egy programot a szélesebb körű alkalmazás számára egy további munkafolyamattal lehet alkalmassá tenni, a továbbadható módszertani útmutatót megbízhatóan használni.

A Ne tedd Programról (a program elő- és utóéletéről)

A fentebb írottak érvényesek az esztergomi Fényközpont „Ne tedd” programjára is. A Fényközpont eredetileg droghasználat-megelőzés céljait szolgáló, alacsony küszöbű ellátó szolgálatként indult, mely kistérségi szinten a felvilágosítás, tanácsadás és utógondozás mellett a prevenció feladatok koordinálását is vállalja. Szakmai tapasztalat és intuíció szerencsés birtokában jutott el a Hentes Ildikó vezette csapat a kliensek bizalmának megnyeréséhez és megtartásához, a szakmai környezet általi

elfogadásához (önkormányzat, iskolák, pártfogók, rendőrség), majd pedig együttműködéshez.

A Fényközpont szakmai munkája azonban haladt tovább, szükségesnek és hasznosnak találták a kortárs-segítők bevonását, képzését, ám ehhez forrásra volt szükség. Pályázatként tárgyiasult tehát az elképzelés, amely már – a lehetőségek határáig – a Fényközpont mindennapos tevékenységében gyakorlattá is vált. Azaz: a mintegy 80 fő részvételével lezajlott képzésben nyakon ragadni, megmutatni, visszatükrözni azokat a helyzeteket, pillanatokat, amelyek rossz döntésekhez vezetnek, olyan rossz döntésekhez, amelyekre már a büntető igazságszolgáltatás kénytelen figyelni. Már a képzési program/pályázat tervezésekor gondoltak a további hasznosításra, arra, hogy a program használható legyen bűnmegelőzési nevelés céljára. A képzés különlegességként olyan speciális célcsoportokat is bevontak, akik általában kimaradnak az ilyen típusú programokból. A segítő attitűddel rendelkező fiatalokon kívül (gimnazisták, főiskolások) cigány fiatalok, nevelőotthonban élők, pártfogó felügyelet alatt állók, elterelésben részesülők, nevelőszülőknél élő fiatalok is bekapcsolódtak a csoportok munkájába.

A Fényközpontban leggyakrabban előforduló, vagy legalábbis szóba kerülő bűncselekmények helyzeteiből építették fel azt a négy filmet, amely a program alapjául szolgál, s amelynek alap gondolata megragadta a bírálók figyelmét és az OBmB pályázati rendszerében forrást, lehetőséget teremtett a képzés lebonyolításához, a filmek elkészítéséhez.

A 2006. évi Európai Bűnmegelőzési Díjra (ECPA) 13 tagországból érkezett jelentkezés. Magyarország – az OBmB – az Esztergomi Szent Jakab Fényközpont "Ne tedd!" bűnmegelőzési modellprojektjét indította a versenyen.

A zsűri egyetértett abban, hogy a pályamunkák közül három, a dán, a magyar és a brit projekt a legesélyesebb a díj megnyerésére. A zsűri szerint a magyar program erős bizonyítékkal szolgál arról, hogy a film forgatása, a forgatókönyv megírása, illetve a társakkal és a felnőttekkel való együttjátás sok szempontból kínál fontos integrációs és nevelési tapasztalatot a csoportok szociálisan gyenge kisebbségi tagjainak. A zsűri úgy gondolja, hogy a filmek akkor is jobb nevelési eredménnyel járnak, ha azokat fiatalok készítik fiatalok számára.

A zsűrinek különösen tetszett a jól megtervezett és végrehajtott együttműködés és az igen nagyfokú bizalom a fiatalok iránt, illetve bűnmegelőzési eszközeik iránt. Az ilyen fiatalok által végzett munkát még akkor is támogatni kellene, ha a bűnmegelőzés terén a mennyiségi eredmények nehezen mutatkoznak meg.

Nos, most éppen abban a munkaszakaszban kíséreljük meg a segítő együttműködést, amelyre a zsűri az eredmények mérésének nehézségével utalt. A Ne tedd! program szélesebb körű alkalmazásának célja, hogy az a serdülők, fiatalok különféle szervezettségű csoportjaihoz eljusson és eljuttassa a címben is kimondott üzenetét a különféle, gyakori bűncselekmények lehetséges elkövetőihez, áldozataihoz. A program eredményei, a filmek használhatók elsődleges és másodlagos bűnmegelőzési céllal is, azaz a még problémamentes közeg figyelmét a veszélyeztető helyzet elkerülésére

irányítja, de alkalmas a már valamilyen módon, mértékben érzékelhető probléma megoldásának elindítására, segítésére is. (Itt a deviáns megnyilvánulások előképeire, az arra utaló jelekre gondolunk, főként a „rossz” társaságba keveredésre, a szabad idő készletelés-hiányos – passzív – eltöltésére, mint a csábító ajánlatok elfogadásának ideális helyzetére, de az esetleges bűnismétlés megelőzésére is.) Módszertani ajánlásunk a fiatalok, gyerekek különféle szervezettségű elsődleges célcsoportjai érdekében mindazoknak szól, akik szakemberként vagy önkéntesként szervezetszerűen, rendszeresen, vagy akár csak ezekre az alkalmakra találkoznak velük.

Őket is tekinthetjük – másodlagos – célcsoportnak, hiszen kívánatos, rendszeres netán kötelező továbbképzési feladataik teljesítésére áttekinthetik az OBmB említett bűnmegelőzési programjainak tematikusan csoportosított gyűjteményét és elmélyedhetnek azokban - akár ennek a módszertani útmutatónak a segítségével is.

A program alkalmazásának egy másik útján lehetnének akár ők is az alkotók: bátran megismételhető az alkotó folyamat, ennél hatékonyabb személyiség- és közösségépítő erő nem létezik és terápiás hatása is figyelemre érdemes, sőt közismert.

Mit gondoljon át a moderátor előzetesen?

A fiatalokat célcsoportnak tekintő megoldásban egy vagy több film-epizód megtekintése és a köré fonódó feldolgozás jelenti a program célszerű hasznosítását. Az egyes ilyen események előtt tudni kell azonban, hogy

1. a gyerekek, fiatalok milyen életkorúak, milyen méretű a csoport,
2. milyen típusú a csoport (önkéntes, spontán okból vagy célra összekerültek, vagy intézményes szervezettségű),
3. milyen mértékben jártasak a problémamegoldásban, az önálló véleménynyilvánításban, azaz a csoport inkább passzív-befogadó, vagy aktív-feldolgozó képességekkel jellemezhető,
4. milyen jellegű a probléma-érinthettségük (bűnmegelőzési célú tájékoztatás, vagy már valamilyen mértékben problémakezelési segítséget várnak),
5. ki moderálja a feldolgozást, és
6. mennyi idő van a munkára.

Mindezek ismeretében lehet csak az összejövetelen (tanítási órán) használatos filmet vagy filmeket kiválasztani és megtervezni a feldolgozás fő vonulatait (kognitív vagy emocionális hangsúlyok, interaktív vagy reprodukív eszközök). Lényeges, hogy a feldolgozást vezető előzetesen nézze meg a sorra kerülő filmet, nagy kockázatot vállal, ha ő is a csoporttal együtt látja először. (A kockázat vállalása is lehet sajátos csoporthelyzet alapja, ekkor azonban a csoport vezetője kettős szerepbe, s ha nincs megfelelő gyakorlata, szerepszavarba kerül. Involválódik, miközben helyzete pártatlanságot igényel.)

1. A csoport mérete, a csoporttagok életkora

A csoport lényeges jellemzőinek ismerete a lehetséges módszertani megoldások körének szűkítését segíti. Más megközelítést igényel, ha tizenegynéhány főből álló, rendszeresen találkozó, vagy éppen erre az egyszeri alkalomra összegyűlt gyerekek, fiatalok csoportjával fogunk dolgozni. Valószínűleg a legnagyobb méretű igény iskolákból érkezik majd, ebben az esetben iskolai teljes, vagy valamilyen szempont szerint megbontott osztályokkal találjuk szembe magunkat. (Az osztály csoportokra bontásának lehetőségéről az előzetes egyeztetéskor tárgyaljunk, fontos tudnunk, hogy hagyományos padosorokban ülő teljes osztályra számítsunk, vagy lehetséges valamilyen módon csökkenteni a létszámot és kialakíthatjuk a csoportmódszereknél szokásos körben elhelyezkedést.) Igyekezünk elkerülni azt – az iskola számára legkényelmesebb helyzetet – amelyben több osztály együtt tekinti meg az epizódo(ka)t. Ezeket végképp nem tudjuk megbeszélni.

Míg a valóságos csoport-közegben interaktív, quasi továbbkötő munkára készülhetünk, addig az iskolai közeg, bármilyen erőfeszítést tegyünk is, a befogadó-reproduktív jelleg felé sodor.

A gyerekek, fiatalok életkora – a csoportjellemzőkkel együtt értelmezve – egyfelől az epizódok megválasztásában, másfelől pedig a saját élmények előhívása és a szereplőkkel való azonosulás lehetőségének mértékében jelenthet eltéréseket, tehát igényel előzetes megfontolásokat. Iskolai osztályok esetében életkor tekintetében homogén csoporttal van dolgunk, míg a más okból, célból szerveződött csoportokban már több éves eltérésekre számíthatunk, s ez ebben az életszakaszban jelentős korkülönbségnek számít. A bolti lopásról szóló epizódot már fiatal serdülőkkel is jól meg lehet – kell – beszélni, a többi valóban idősebbek problémáit mutatja meg, ám bizonyosak lehetünk abban, hogy ezekben a konfliktushelyzetekben is mindenkor kisebb gyerek is jelen van legalábbis szemlélőként, de gyakran az idősebbek eszközeként, tehát van a problémákról eléggé meghatározó tapasztalatuk. Az életkor egyfelől a feltételezhető saját tapasztalat (nem feltétlenül a filmekben bemutatott helyzetekben szerzett, hanem az, amit „élettapasztalatnak” nevezünk) miatt lényeges, másfelől pedig azért, mert kifejező, kommunikációs képességeik fejlettsége folytán a problémák feldolgozására inkább alkalmasak.

Teljes iskolai osztály esetében is a film utáni beszélgetés a feldolgozás adekvát műfaja, és nevelési szempontból messze hatékonyabb a (kor)társ által megfogalmazott észrevétel, tanulság, mint a bármilyen szerepben előttük álló felnőtté. Ám ez csak a szokásoktól függően sikerülhet, a film utáni első kérdésre adott válaszokból már jól érzékelhető, ha szokatlan számukra ez a helyzet. Ha nem akarnak, mert nem tudnak beszélgetni, ne erőltessük, a kérdés-felelet műfaj még mindig megfelelő hozammal jár.

2. A csoport jellege (önkéntes, spontán, vagy intézményes szervezettségű)

A csoport szervező erejének okát és célját, valamint a részvétel önkéntességét tekintve lényegében három alapeset fordul elő: iskolai osztály, több alkalommal találkozó

csoport és az egyszeri alkalomra összekerülők együttese. Lehetséges, hogy tartósan együtt dolgozó, rendszeresen találkozó csoporttagokkal kerülünk össze, akik egymást – éppen csoportmunka szemszögéből – már valamelyest, vagy jól ismerik. Velük már a bemelegítő, egymásra hangoló munkaszakaszok is az adott alkalom céljait szolgálják, ezekben a csoportokban várható a leginkább hatékony feldolgozás. Előfordulhat, hogy olyan csoporttal akad dolgunk, amelyet erre az alkalomra hívtak meg, velük feltétlenül érdemes a csoportmunkában szokásos ismerkedő, ráhangoló, az alapvető technikákat alkalmazó gyakorlatokat bevezetesképp elvégezni. A filmekben előkerülő témák és főként a feldolgozás leghasznosabb módja eléggé távoli a frontális osztályfoglalkozás műfajától, de – mint már említettük – olykor el kell fogadnunk ezt a helyzetet. A hagyományosan elhelyezett és nem könnyen mozgatható bútorokkal berendezett osztályteremben nincs mód minden résztvevő megnyilvánulására, nincs mód minden résztvevő közötti interakcióra (nem is látják egymás arcát), nincs tehát mód a feldolgozás valóban mély értelmi és érzelmi rétegeket megmozgató formájára.

Vannak azonban helyzetek, amelyekben hagynunk kell a filmet élni, hatni szakmai szempontból is mindannyian akkor járunk a legjobban. Jellemzően ilyen helyzetbe kerülünk, ha a foglalkozást olyan teljes osztályban kell megtartanunk, amelyben csak egy tanítási órányi együttlét lehetséges. Ilyenkor bemutatott epizód „csupán” filmként hat, a feldolgozásra csupán percek maradnak, s jó, ha annyit visszajelzésül megtudhatunk, hogy tetszik nekik, vagy sem, emlékezteti őket valamire, valakikre, és reménykedhetünk abban, hogy töredékek, gondolatok, nyomok maradnak bennük, amit magukkal visznek, és persze ez sem kevés. Ilyenkor kulcsfontosságú annak a szakembernek (pártfogó, rendőr, vagy pedagógus, aki gyakran éppen az osztályfőnök) a személye, személyisége, aki jelen van a munkában, vagy éppen ő moderálja azt. Nem várhatjuk, hogy kilépjen saját szakmai, emberi személyiségéből, kompetenciájából, és ez jelentős kockázatot rejt, hiszen gyakran a jó-rossz, helyes-helytelen paradigmákban mozog, ami nem feltétlenül van összhangban a gyerekekben működő motivációkkal, többé-kevésbé megfogalmazható erkölcsi tételekkel.

3. A csoport passzív-befogadó, vagy inkább aktív-feldolgozó módszerekkel dolgozik

Kulcsfontosságú tehát felkészülnünk arra, hogy jelentős eltérés lehet a csoport kifejező és együttműködési képességeinek szintjét illetően.

Nagyobb eséllyel számíthatunk arra, hogy iskolai osztályokban a gyerekek inkább passzív-befogadó munkamódszerekkel dolgoznak. Ők tudják is magukról – mert erről rendszeresen kapnak visszajelzést –, hogy kifejező beszéd-képességük csoport-helyzetekben még nem kellően fejlett, azaz ha megszólalnak, nem azt és nem úgy mondják el, amit és ahogyan szeretnék, meg sem szólalnak inkább. Az egymás között használatos a beszéd-, beszélgetés-képességet és stílust, beszédfordulatokat, szókincsent sem a pedagógus, sem ők nem ítélik alkalmasnak a tanítási órákon folyó eszmecserére, ezt olykor ki is mondják, többnyire pedig hallgatólagos megállapodásként kezelik. Egészen más műfaja a beszédnek a tanári magyarázat és a felelés, egyik sem interaktív, a másik féltől a figyelem állapotát várja el, a figyelem pedig csupán egy – bár fontos – kelléke az eszmecserének, beszélgetésnek, vitának. (Unásig tudjuk, de itt is megemlítem, a figyelem fluktuál, a későbbi beszélgetésből fog kiderülni, hogy a film

egyes mozzanatai élesen, mások egyáltalán nem maradtak meg.) Elképzelhető, hogy a pedagógus számára komoly szenvedéseket okoz egy ilyen felfogásban a növendékeivel lezajló első beszélgetés, de ha ezt túlélte szüntelen helyreigazítás és dorgálás nélkül, a harmadik már kezdi mutatni a kívánt képet. Ekkor kezd kiderülni, hogy a gyerekeknek véleménye van, ezt meg is tudják indokolni, társaikat is meglepő többlet-ismeretekkel rendelkeznek, sajátos képük van önmagukról és másokról – hogy csak a pedagógiai szempontból leglényegesebb irányokat érintsük.

Olykor azonban rábukkanhatunk ún. gondolkodtató módszerekkel dolgozó pedagógusokra, ilyen módszerekkel nevelkedett osztályokra. Ezek az aktív-feldolgozó módszerekkel dolgozó gyerekek ismerik és alkalmazzák a beszélgetés szabályait, ennek folytán a kisebb-nagyobb csoportokban lezajló tematikus beszélgetések szellemi élvezetét. Nem remélem, hogy ők vannak többen, velük azonban valóban rekonstruálható a filmek alkotó folyamata, ők maguk fogják a tanulságokat – olykor a beszélgetés irányítóját is meglepő gazdagságban – megfogalmazni.

Egészen más kommunikációs helyzetbe kerülünk a meghatározott okból vagy céllal szerveződött csoportban. A már többedik alkalommal találkozó csoportban kialakultak a kommunikációs szokások, érdemes ezeket megismernünk és megtartanunk.

Fel kell készülnünk tehát arra, hogy strukturáljuk a rendelkezésünkre álló időtartamot. Az epizód bevezetésekor adjunk szempontokat a film megnézéséhez, jóllehet egyáltalán nem biztos, hogy a gyereket éppen az a kérdés izgatja leginkább, de egy megfigyelési feladat fenntartja a figyelmet, az éberség valamelyes szintjét és a feldolgozás későbbi szakaszában is használható. Az epizód megtekintése után a csoport jellemzően a kognitív diszonzancia helyzetébe kerül: az élmények és nyomukban felbukkanó gondolatok túlságosan bonyolultak és túlságosan személyesek ahhoz, amit egyfelől a helyzet, másfelől pedig a csoporttagok kommunikációs képességei, szintje könnyedén, szokásosan elvisel. Az első kérdéssel egyúttal teszteljük is a csoport kommunikációs készségét és képességét. Egyszerű kérdést teszünk fel: Mi/ki keltette fel leginkább az érdeklődésedet? Ha már erre a kérdésre is csak szórványos és konkrét megnevezéseket kapunk válaszul, akkor gyorsan kell döntenünk: próbálkozunk-e továbbra is azzal, hogy vita-helyzetet építsünk fel (hogy egymás nézeteinek mérlegelésével jussanak el következtetésekhez, jó esetben morálisan helyes konzekvenciákhoz), vagy fogadjuk el a hagyományos felnőtt-gyerek helyzetet. A hagyományos felnőtt-gyerek helyzetben a felnőtt az elvonatkoztatás magasabb szintjén kommunikál, a gyerekek ezt többé-kevésbé (pl. a figyelem ingadozása által befolyásoltan) befogadják és saját, lényegesen konkrétabb kommunikációs szintjén vonakodva adnak válaszokat. Ha viszont gondolkodást, ítéletalkotást (nem elítélést, hanem következtetést tartalmazó ítéletről van itt szó!) jelző válaszokat kapunk, akkor bátran belevághatunk a vita elindításába.

4. A csoporttagok érintettsége

Az érintettség folytán fogalmazódik meg a „megrendelő” igénye, és ennek feltételezése nyomán a program-tulajdonos részéről az ajánlat. Magyarán, mindenek előtt tisztázandó az alaphelyzet: elsődleges megelőzést szolgáló, iskolai osztályban sorra kerülő foglalkozásról van-e szó, vagy valamilyen probléma által érintett csoportról. Az

alaphelyzet tisztázása persze csak viszonylagos lehet, nehezen hihető, hogy létezik e tekintetben teljesen érintetlen felső tagozatos, vagy középiskolai osztály, ha az érintettséget kiterjesztjük a vélemény alkotására is. Más kérdés – és módszertani megközelítésben itt a lényeg – hogy az érintettség mi módon mutatkozik meg, hogy a program feldolgozását ehhez igazítva tegyük hatékonyá. Frontális osztályfoglalkozás esetén nem, vagy alig derülnek ki a nem nyilvánvaló érintettségek, jóllehet megelőzési céllal éppen ezekkel érdemes dolgozni. Személyiségi jogi okok miatt iskolai osztályban az érintettséget a gyerekektől elvárható általános érdeklődés szintjén rögzítsük, de a beszélgetés utolsó egységében mindenkor tegyünk említést az egyéni problémák megoldására szolgáló ellátó-helyekről. Ha tehát a programot körvonalazatlan bűnmegelőzési cél és nem valamilyen megfogalmazható ok miatt hívják meg, szükségünk van egy forgatókönyv vázlatra, amely szerint a feldolgozást szervezzük.

A tematikus csoportokban a probléma-érintettség arányában várható fokozott fogékonyság, vagy elutasításnak tűnő válasz.

5. A foglalkozás, feldolgozás vezetője

A foglalkozást, beszélgetést moderáló személy(ek) kérdése kulcsfontosságú. Ideális esetben mód nyílik az esztergomi Fényközpont, a segítő szolgálat alkotóközösségének tagjaival – ide értve a hasonlóképpen érintett kortárs segítőket is – konzultációra, a feldolgozást érintő beszélgetésre. Ez jelentős többlet segítséget nyújthat, ne zárjuk ki, de mégis inkább arra a helyzetre készüljük fel, amelyben egyedül kell boldogulnunk. Amennyire lehet, persze hasznosítsuk az alkotók által szerzett alkalmazási tapasztalatokat, tudva mindenkor, hogy az epizódoknak más környezetben más mondanivalója keletkezhet, ami nem minden esetben baj, de jelentős kockázati tényezőket rejt. (Erre utalnak a már rendelkezésre álló, iskolákból érkezett visszajelzések, amelyekben éppen a leglényegesebb kockázati tényező mutatkozik meg: a „csúnya beszéd” hibáját kifogásolják olyan pedagógiai reflexként, ami éppen a mélyebb megközelítésről tereli el a gondolkodást, a nevelési helyzet ezek után visszahozhatatlan.) A megismert visszajelzések sokat segíthetnek a felkészülésben, hiszen a foglalkozás vezetőjének többé-kevésbé új szerepben kell helytállnia.

Be kell majd vezetni a film bemutatását, meg kell birkózni a „vége” főcímet követő csenddel, zavart sustorgással, vagy éppen egyetlen poénkodással, és ebből a helyzetből kell felépíteni egy olyan közös gondolkodási, azonosulási és szintetizáló folyamatot, amelyben a moderátor – miközben moderálja az eseményeket – egyes szám első személyben tud az éppen szóba került kérdéstről nyilatkozni. (Mindennek persze ellene szól saját röpké és cseppet sem reprezentatív közvélemény kutatásom, azaz megkérdeztem néhány segítő civil szervezetben alkotó módon munkálkodó szakembert, hogyan képzelné el, hogy saját „programját” más, hasonló segítő csapatban bemutassa, esetleg azon közösen dolgozzanak. Az első reakció természetesen az „elvárt válasz” volt, hogy természetesen, nagy örömmel. Majd a további apróbb megjegyzésekből viszont kiderült, hogy féltik, óvnák programjukat, ez a közeg fokozná érzékenységüket a bírálattal szemben, egyszóval még nem szívesen, majd ha már „előrébb” lesznek a munkával.)

Tekintettel azonban arra, hogy a későbbiekben is az iskolákból várható a legnagyobb és sürgető igény, a tantestület tagjai mellett más szakember bevonására is sor kerülhet. Gondolhatunk például a területi ifjúságvédelmi szolgálat, de a közelben működő bármely civil vagy egyházi segítő szolgálat szakemberére, pártfogókra, rendőrökre. Annak ellenére, hogy majd mindannyian tartottak már rendhagyó órákat iskolai osztályokban, mégis szükséges átgondolniuk, hogyan is zajlik majd ez a filmekkel indított foglalkozás. Bárhonnan is szemléljük a dolgot, ez a foglalkozás a nevelés alkalma, ami még osztályfőnökök számára is tartogathat szakmai meglepetéseket.

Ha a nevelési feladat felkelti érdeklődésünket és vállalkozunk arra, hogy a filmeket megbeszéljük gyerekek csoportjával, maradjunk meg saját szakmai és emberi szerepünkben. Nyilván van bennünk érdeklődés az iránt, hogyan viszonyulnak a gyerekek a filmhez, az abban sajátosan megpendített problémához, szakmai személyiségünket ezzel az érdeklődéssel feltétlenül toldjuk meg. Ebben a nevelési helyzetben ez az őszinte érdeklődés a legfontosabb eszköz, amivel azonban érdemes csínján bánni, nehogy meggondolatlan vallomásokot váltsunk ki, amiket – távozásunk után – nem áll módunkban feldolgozni.

6. A feldolgozásra szánható időtartam

Az idő mennyisége kijelöli az alkalmazható módszerek körét, hiszen ugyanazt az epizódot másképpen közelítjük meg egy 45 perces tanítási órányi időtartamban és egészen másképpen, ha informális csoportban, időkeretek nélkül beszélgetünk.

Iskolai környezetben, két tanítási óra között azt is érdemes tudnunk, milyen óra volt és milyen lesz, esetleg azt is, volt-e, lesz-e feleltetés, dolgozatírás stb. Jól be kell osztanunk a maradék fél órát, a bemutatkozás, a technikai szöszmötölés meglepően időigényes. Ha az osztály nem osztható meg, a technikai előkészületek közé tartozik a terem átrendezése legalább olyan mértékig, hogy a gyerekek láthassák egymást (ha asztalok vannak, azokat könnyebb körben elrendezni, a padokkal már nehezebb, oldalra tolva próbáljunk összefüggő teret nyerni, mindezzel az a baj, hogy szigorúan vissza is kell rendezkedni). Teljes osztállyal az epizód megtekintése után – reflexiók bizonyára, remélhetően közben is láthatók, hallhatók – a kialakított térben mozgásos választás-gyakorlatokat, vagy hasonlót van időnk elvégezni a film tartalmához közvetetten kapcsolódó kérdésekkel. Majd pedig foglalkozhatunk az éppen leglényegesebbnek tűnő mozzanattal. Megint más a helyzet, ha több tanítási óra áll rendelkezésünkre, ez még akkor is több valóságos időt jelent, hiszen a technikát az első alkalommal már megtanultuk.

Persze, ha tüzetesen átgondoljuk a dolgot, akkor arra jutunk, hogy az első – a Ne lopj! – epizód kivételével minden foglalkozást két tanítási órányira kell terveznünk. Ha csak egyetlen órát, az osztályfőnöki időtartamát kapjuk meg, akkor ne tápláljunk nagy ívű pedagógiai elképzeléseket, hagyjuk hatni a filmet, és annyi kérdésnek, véleménynek engedjünk teret, amennyire a hátra lévő időből futja.

Megint más a helyzet kisebb csoporttal és kötetlenebb időkerettel. A kötetlenség azonban nem hozhatja az időérzékelés elvesztését, így mindjárt az elején – ahogyan

csoportban szoktuk – tisztázzuk a játékszabályokat, ezek között az időkereteket. Általában azt mondhatjuk, hogy a filmek megtekintése utáni feldolgozás legalább 40 percet, legfeljebb két órát vegyen igénybe.

Általános módszertani ajánlások

A filmek születés-történetéből és a hozzájuk, a cél szerint feldolgozás feltételeihez fűződő megfontolásokból már egyértelműen kitűnik a munka intimitás-igénye. A filmek nyilván bemutathatók filmként is, a film pereg, a néző néz és hazavisz benyomásokat, gondolatokat, véleményt, előjönnek emlékek, élmények, azonosul, vagy elutasít, gondolatait legfeljebb a filmet vele együtt megnéző partnerével osztja meg, de ez a filmnek szóló szokásos diskurzus, a film megmarad a néző számára a tőle független világ részének, a történet mások történetének. A filmek iskolai bemutatásáról érkezett visszajelzések is erre utalnak, ha az iskola aulájába összeterelik a gyerekeket, akkor óhatatlanul passzív nézővé válnak, filmet látnak, ami megmarad külső valóságként és nem feltétlenül, tudatosan szűrődik be saját tapasztalataik szövedékébe, élményeik feldolgozatlanul maradnak. A program pedig a filmeket eleven tényezőként kívánja használni, amelyekhez köze van, vagy köze lesz a nézőnek, aki akár a film szereplője is lehetne.

A filmek jellemzően szükségletkielégítő cselekmények történeteit mutatják be, így a feldolgozás lényeges munkáit a szükségletek, a döntések gondolkörében érdemes elvégezni, és csak ezután a büntetés gondolkörében. Azért érdemes „dekriminalizálni” a feldolgozást, mert csak így gondolható át a kritikus pillanatok és oldható fel a főcímdal végzetességet sugalló refrénje, a „bűn útjára térsz” eleve elhatározottsága. A filmekben jól követhetők a szükségletek, a kielégítésük parancsoló késztetése, és azok a döntési helyzetek, amelyekben eldől, hogy a közös kaland társadalmilag elfogadott módon zajlik, vagy tényleg a bűn útjára lépnek. Ha már jogszabályokról kerül szó – nyilván megtörténik -, akkor előbb a gyermeki jogokról kellene szót ejteni, legalábbis az első fejezetről, amelyben a közvetlenül gyermekek számára, érdekében írott szabályok fogalmazódnak meg és különösen a részvétel szabályát látom itt kiemelésre érdemesnek, ez pedig szorosan összefügg az én-tudat fejletlenségével. A filmben szereplő fiatalok ebben az értelemben nem résztvevői saját életüknek, a pillanat kínálta lehetőség és a társak csábítása jelenti a fő motívumokat, de nem a saját érdeklődés, érdek. A feldolgozásnak éppen ezt az irányt kell kinyitnia, rálátáshoz segíteni a saját életre, a nevelkedés hiányaira, ami többé-kevésbé bepótolható. A büntető jogszabályok ebben a feldolgozásban elrettentésül szolgálnak az első bűncselekmény elkövetésétől, a büntetés kockázatának higgadt mérlegelése pedig már a bűnözői életmód tartozéka.

A filmek bemutatásával a program nem új ismereteket nyújt – ezekkel az ismeretekkel a gyerekek, fiatalok bőséggel rendelkeznek. Lehetőséget ad azonban az ismeretek rendszerezésére, átszervezésére, ezáltal új következtetések, felismerések felfedezésére, saját élmények rendezésére. Ennél a pontnál válik eltérővé a program tekintetében kívánatos csoportmunka és az iskolai osztályokban tartott foglalkozás.

Annak ellenére, hogy többször történt már utalás arra, hogy a filmek bemutatásához a hagyományos iskolai környezet ugyan kedvező, a feldolgozáshoz már kevésbé, várhatóan a legnagyobb igény mégis ebből a közegből érkezik. Egyértelmű, hogy a várható – vagy már mutatkozó – igény kielégítése a társszakmák elkötelezett szakembereinek bevonásával lehetséges. Fontos, hogy a film(ek) feldolgozásában, a megbeszélés során nem csak a moderátornak kell „verbálisan teljesítenie”, azaz a foglalkozás teljes tartamában saját szakterületéről származó ismeretekkel ellátni az adott osztályt (jobb esetben csoportot), hanem a jelen lévő gyerekekben, fiatalokban megmozgatni azokat az értelmi, érzelmi rétegeket, amelyek révén részesei lesznek és nem csupán szemlélői a filmben látottaknak. Még gyakorlott pedagógus számára is megpróbáltatás lemondani a beszélő szerepről, a meghívott szakember pedig egyenesen úgy érezheti, nem teljesíti vállalt feladatát, ha saját tapasztalatait nem osztja meg az általa eltervezett módon. Márpedig éppen arra kell felkészülnie pedagógusnak és más szakembernek is a film feldolgozása érdekében, hogy a filmet megtekintő gyerekcsoport, osztály „dolgozzon” a filmből kapott és a saját élményeivel, mert ez szolgálja érdekeit, saját szakmai tapasztalatai pedig még hatékonyabban érvényesülnek, ha akkor hangoznak el, amikor a feldolgozás folyamatában azokra valóban igény támad. A feldolgozásban az iskolai eszköztárnál szélesebb módszertani repertoárt érdemes használni, a produktív pedagógiai módszereket, a drámapedagógia eszközeit, a csoportmódszereket, a mediáció lényeges elemeit, olykor még a provokatív terápia eszközeit is.

Átlagos forgatókönyv (2 tanítási órában számolva)

bemutatkozás, a csoport-érzés kifejezése, az érdeklődés közvetett felkeltése, egy, esetleg két szempont a film megtekintéséhez (10 perc)

film (15-22 perc)

elsődleges reakciók, ezeket a tartalom, vagy a szereplők, a filmdal vagy más váltotta ki (a tanítási óra végéig)

feldolgozás, megbeszélés, vita (40 perc)

lezárás, információk (5 perc)

Amennyiben nem kell a kicsöngetéshez tartanunk magunkat, tehát több idő áll rendelkezésünkre, akkor természetesen a feldolgozás fázisa tart tovább.

Minden alkalomnak, foglalkozásnak vannak általánosan érvényes elvei, mozzanatai, ezért érdemes ezeket itt külön is említeni, jóllehet morzsákat már az eddigiekben is elhintettünk. A forgatókönyvek persze mindenkor másképpen valósulnak meg, az eltérések egyenesen kívánatosak. Lényeges eltéréseket indikáló tényezők az 1-5. pontokban mondottak.

Most érkezett el az ideje annak, hogy elmondjam: óvakodom attól, hogy ebben a módszertani ajánlásban óravázlat-szerűen mutassak mintát arra, hogyan haladjon előre a feldolgozás. Lesz, aki az időbeosztásra, a foglalkozás időkeretének strukturálására vonatkozó javaslatomat is túlzó beavatkozásnak tekinti, de a tapasztalat mondatta

velem, hogy ilyen tervezésre is figyelmeztessenek. Gondoltam arra is, hogy az egyes problémákat megvilágító szakirodalom, statisztika is segítséget nyújtana. Nem szeretném a feldolgozást vezető szakemberek gondolkodását a magaméhoz igazítani, úgy gondolom, az én megközelítem egy a lehetséges sok közül, s mindazok, akik nekifognak a program feldolgozásához, felkészülésül megnézik a kiválasztott filmet és átgondolják saját vonatkozó tapasztalataikat, máris elegendő „anyagot” viszek a közös munkába. Lényegesen nehezebb és fontosabb a gyerekek élményanyagát előhívni, ehhez tapintat kell (nehogy utóbb megbánt vallomások hangozzanak el), de még inkább a beszélgetés élénkítő, vagy éppen csillapító fogásai.

A foglalkozások mindenkor a technikai közlésekkel (mi történik, mit várunk el egymástól) és az egymásra hangolódás mozzanatával kezdődnek. Csoportban feltétlenül, osztálykeretben lehetőség szerint érdemes egy gyors bemutatkozó kört tenni, (Már ebben a mozzanatban revelatív élményre tesznek szert olyanok is, akik úgy gondolják, jól ismerik társukat, mert például olyan egyszerű kérésre, hogy „mit tart(asz) a legjobb tulajdonság(od)nak”, csodálkozást, elgondolkodást kiváltó önjellemzések hangzanak el. Ha egyetlen alkalmunk van, akkor is elérhetjük, hogy legalább gyanú ébredjen a csoportban arra, hogy az önismeret és mások megismerése lehetséges, sőt megtanulható.)

Nem megbontott osztály esetében például a csoportosulás-válasz gyakorlattal, vagy hasonlóval kezdetünk. 20 fősnél nem népesebb csoportban még összeszokott társaságtól is érdemes egy bemutatkozó kört kérni a név mellett valamilyen, a témához lazán kapcsolódó jellemzéssel. Például mindenki nevezze meg azt a jó tulajdonságát, amit önmagában leginkább kedvel, vagy amiért mások leginkább becsülik és hasonlók. De mindenkor valamilyen pozitív társadalmi jelzéshez, visszajelzéshez kapcsolódjék a kérdés. A moderátor-pár szerepe már itt is lényeges: miközben az egyik moderálja a kört, a másik megfigyeli a társak reakcióit, elfogadják-e vagy sem az önjellemzéseket. Az el nem fogadás árnyalatainak metakommunikációs jelzései a csoportban rejlő dinamikai lehetőségeket mutatják, ezzel a dinamikával fogunk majd dolgozni. Csoportmódszerek terén gyakorlatlan csoportban az egyik moderátor kezdje, a másik pedig zárja a kört. Ez a rítus másként, de akkor is lezajlik, ha az adott csoporttal több ízben találkozunk, közérzet, vagy viszonyulás jelzéseivel indíthatjuk a foglalkozást. Ha egy alkalmunk van a találkozásra, akkor lényeges nevelési, ebben a szakaszban technikai kérdés, hogy a csoportot ne bontsuk tovább – a csoportmódszerekben amúgy szokásos módon – részfeladatok megoldására, valójában az együttműködés technikáinak gyakorlására. Ha többszöri találkozásra van lehetőség, akkor már érdemes használni ezt a lehetőséget. Ha viszont az egy film – egy találkozás lehetősége adódik, akkor fontosnak kell tartanunk, hogy a csoport minden tagja mondhassa, metakommunikálja véleményét, viszonyulását és ezt a csoport minden tagja hallhassa, láthassa, mert csak így válhat résztvevővé. A csoport tagjai eleinte a foglalkozás vezetőjének mondják el gondolataikat, majd egyre inkább egymással, egymáshoz beszélnek, esetleg vitába bonyolódnak,

A film zenéje és dalszövegei az alkotói folyamatban születtek, mintegy vivőanyaga a mondanivalónak. Előfordul, hogy némelyik gyereket ez ragadja meg leginkább, a rappelt balladák az események esszenciáját közvetlenül juttatják el érzelmeihez és nem is tudja olykor megfogalmazni miért is tetszett. Annyit rendszerint külön kérdés nélkül

is megjegyeznek, hogy a zene és a dalszövegek eltalálták őket. A dalszövegek azonban jól be is vonhatók a beszélgetésbe, hiszen több ízben mutat rá olyan motívumokra, amiket az epizódok egy megközelítésben mutatnak, a balladák pedig máshonnan közelítenek, okokat, következményeket, belső vívódásokat is kifejeznek.

A film önmagáért beszél. Figyelnünk kell a reagálásokat, különösen a rokonszenv és az ellenszenv megnyilvánulásait. Mutatnak-e spontán rokonszenvet a deviáns mozzanatokkal. Az egyes epizódok 15 perc körüliek, érdemes tehát egyhuzamban végignézni, így a történet íve nem törik meg, ennek önmagában is értéke van. Igaz, a 6. percben keletkezett heves érzelm, sürgős megjegyzés miatt felmerülhet az igény arra, hogy megállítsuk a filmet és menet közben tárgyaljuk meg a kérdést. Nem ajánljuk ezt a megoldást. A bevezető instrukciók sorában ajánlhatjuk, hogy a film hatásait a résztvevők rögzítsék egy-egy hívószó lejegyzésével, hogy ne vesszenek el a gondolatok, vélemények. Ne korlátozzuk a társaságot, ne intsük őket arra, hogy ne szóljanak közbe, ne tegyenek megjegyzéseket, mert a filmben megjelenő probléma valamilyen ponton biztosan érinti őket, arra tehát figyelni fognak. Éppen az érdeklődés, azonosulás jele, ha reakciókat mutatnak, de feladatuk is van – a jegyzetelés –, ez a feladat pedig kifejezi, hogy fontosnak tartjuk a véleményüket, a viszonyulásukat és azt szeretnénk, ha azok a maguk idején a közös gondolkodás részévé válnának. A feldolgozásban jó alkalmunk nyílik a késleltetett válasz, jutalom, mint a személyiség állapot-jellemzőjének megemlítésére, arra, hogy az érett, integrált személyiség tulajdonsága, hogy szükségleteit a megfelelő feltételek között és nem azon nyomban, bármi áron elégti ki. Ezek az egyszavas jegyzetek képezhetik aztán a megbeszélés csomópontjait.

Voltaképpen csekély – bár esetenként elegendő – idő áll rendelkezésre akkor, ha egy tanítási órában kell megoldanunk egy epizód feldolgozását, bizonyos esetben érdemes dupla órát kialaknunk. Hogy melyek ezek az időigényesebb esetek, arra az 1-6. pontok átgondolásakor kapunk választ, illetve, ha a nevelési célunk elérése érdekében van szükségünk több időre.

Teljes létszámú iskolai osztályokban előfordul, hogy a beszélgetés nehezen indul, csak noszogató kérdések lendítik tovább, de el is apad. Annak ellenére, hogy minden gyerekben van érdeklődés a filmben feldolgozott téma iránt, így együtt, osztálykeretben mégsem alakul ki beszélgetés – oka számtalan, már az előzőekben is ejtettünk szót ezek némelyikéről. Ha a foglalkozás vezetője úgy érzi, hogy ebben helyzetben pedagógiai eszköztára már nem hatásos (mert nem ez a szakterülete), akkor érdemes/kénytelen maga továbbvezetni a filmben felvetett gondolatokat. A nem pedagógus szakember van ilyenkor könnyebb helyzetben, mert a saját munkatapasztalatból származó hasonló esetekkel jól kiegészítheti a filmben látottakat, ilyenkor az előzmények és a következmények nagyobb hangsúlyt kaphatnak.

Annak ellenére, hogy az egyes epizódokat a Fényközpont vezetője, és egyben az alkotó közösség motorja Hentes Ildikó ajánlása vezeti be, itt mégis rögzítünk néhány olyan tényt, amire ebben a bevezetőben utalás történik. Az alkotó közösség tagjai a Fényközpont munkatársai, kliensei, a körjük csoportosuló kortárs-segítők és az együttműködő szakemberek, főként rendőrök. Nem készült szó szerinti forgatókönyv,

megállapodtak a történetek fő vonalaiban, az elhangzottak jórészt rögtönzések, a szereplők saját szókincsüket, beszédfordulataikat használják.

Ne lopj! (4.20 + 14.40 + 3.04 perc)

Unatkozó fiút édesanyja bevásárolni küldi. Útközben régi cimborával találkozik, aki cd-lopásra csábítja. Üzletben lopnak, majd lebuknak, rendőrt hívnak.

Iskolai osztályban

Jó, ha egy tanítási óra áll rendelkezésünkre, bonyolultabb pedagógiai feladat elé kerülünk, ha több időnk van. Az epizód feldolgozása „alap esetben” megtörténhet 45 percen belül, ekkor nagyjából 20 percet fordíthatunk a megbeszélésre, éppen ezért már az óra kezdete előtt bizonyosodjunk meg a technikai feltételekről.

A hivatalos bemutatás (ha „külsősként” pl. az osztályfőnök kíséretében érkezünk) – bemutatkozás (ha magunk lépünk az osztályba ismeretlenként) szorítkozzék a lényeges adatokra higgadtan és barátságosan. Tegyük fel az első kérdést: tudja-e az osztály, miért jöttünk, mi várható az órán? A válaszok megadják az első tájékoztató pontot: jelzi a gyerekek érdeklődésének, várakozásának mértékét. A „Ne tedd!” program vezetője, Hentes Ildikó 4 perc 20 másodperces bevezetője minden lényeges közlést tartalmaz, ami a program történetét és mostani célját illeti.

A film elindítása előtt adjunk megfigyelési szempontot, vagy szempontokat és azt is beszéljük meg, ki melyik szempont szerint fogja figyelni a cselekményt. (A megbeszélés jelenthet csupán annyit is, hogy az egyik padosor az egyik, a másik padosor a másik szempontot használja.) A szempontok legyenek egyszerűek, világosak. Például: Ki tetszett a legjobban a szereplők közül? Miért? Ugyanez: Melyik szereplőt találtad a leginkább rokonszenvesnek? Miért? Ki és milyen döntést hoz a filmben? Vagy: Melyek a cselekmény legfontosabb fordulópontjai? Az instrukciót kiegészíthetjük azzal, hogy ne lepődjenek meg, ha a szereplők megítélése esetleg változik, ez olyan, mint az életben általában, ezért jó, ha mondjuk strigulázzák az egyes megnyilvánulásokat. Megfigyelési szempont lehet még a film kísérőzenéjének, dalszövegének összevetése a látott cselekménnyel.

A film végeztével éppen ennek a gondolatnak a mentén kezdjük a megbeszélést. Ha spontán jelentkező akad, adjuk meg a szót neki, de itt még ne noszogassuk őket, inkább kérdezzük meg valamelyiküket. Várhatóan szűkszavúan, bizonytalanul és feszengve válaszol, ekkor ismételjük meg válaszát szabatosan kifejtve: ugye azt akarta(d) mondani, hogy..., és tegyük hozzá valami elismerés-félét a helyes észrevétel nyomán. A következő megszólaló esetén ezt úgy ismételjük meg, hogy egy másik csoporttársal próbáljuk megfogalmaztatni más szavakkal az éppen elhangzott véleményt, indoklást. Érdekes a technikát is ismertetni, sok félreértésnek sikerül ezzel elejét venni. (A verbális közlés visszatükrözése.)

Általában kerüljük a személyes vallomás helyzetét, a lopás esetében általánosságban érdemes arról beszélni, hogy valószínűleg nincs ember, aki még ne került volna legalább kísértésbe. A megindult beszélgetés magától is elkanyarodik a sértett irányába, de ha nem, akkor hozzuk feltétlenül szóba. Feltehetően mindenkit ért ilyen inzultus, és ugyancsak feltételezhető, hogy fájdalmasabb volt az érzelmi veszteség, mint az ellopott tárgy anyagi értéke. Végül kérdés: Miért lopnak mégis? Itt a filmhez kanyarodunk vissza (ha elkanyarodtunk volna), hiszen a főszereplő fiú – mint a hasonló korú fiatalok

többsége – kielégítetlen szükségletek helyzetében él. Milyen lehetőségek vannak mégis, csak másoktól lehet, kell várni a szükségletek kielégítését, vagy ebben a korban már a fiatal maga is tud tenni valamit, ami azonban nincs mások kárára. Milyen tanácsot adnának hasonló helyzetbe került társuknak?

A fiatalkorúak bűnelkövetésére általában jellemző a bűncselekmény szükségletkielégítő jellege, az más kérdés, hogy ezek a szükségletek nem az objektív alapszükségletek sorába tartoznak, hanem keltett szükségletek, főként a csoportnyomás, a divat keltette szükségletek, amiket a média sokszorosára erősít.

Ha a foglalkozás vezetője nem pedagógus, ám a téma tekintetében tapasztalt szakember, akkor a gyerekek érdeklődését ez nyilván felkelti és – a filmmel ugyan csak laza összefüggésben – felteszik a szakember számára már ismert kérdéseket. Ifjúságvédelemmel foglalkozó rendőrök otthonosan érzik már magukat ebben a helyzetben, iskolai osztályban a rendőri ifjúságvédelmi, bűnmegelőző munka szabályai szerint járnak el. A gyerekeket módfelett érdekli a „másik oldal”, a rendőri munka és gyakran derül ki, hogy vonzó számukra ez a hivatás.

Segítő szakmákban, ifjúságvédelemben vagy pártfogóként tevékenykedő szakember is természetesen magával viszi saját szakmai tapasztalatait, a látott epizód megtekintése után ezekkel a tapasztalatokkal maga is hozzájárul a beszélgetéshez. A gyerekek számára fontosak, mert mintát adnak a hasonló problémával eredményesen megbirkózott sorstársak esetei.

A filmekben – és ebben az epizódban is – a szereplők némelyike roma fiatal, akik részt vettek a helyzetek alakításában, a forgatókönyv írásában, a közös alkotó folyamat mindvégig az életszerűsége törekedett, csupa olyasmit mondanak és tesznek a filmben, mint saját hétköznapijaikban. A történetekben nem válik hangsúlyossá a roma-motívum, nem jelenik meg a „roma-probléma”, fiatalok, gyerekek problémáiról szólnak a filmek. Ennek ellenére az egyik epizód csoportban feldolgozása alkalmával ezt a kérdést a csoportvezető – az egyik alkotó – mégis felvetette és a csoport roma tagjai értetlenül fogadták azt, nem vettek észre rájuk, a romákra általában kedvezőtlen, vagy sértő megnyilvánulást. Igaz, a csoport Esztergomban gyűlt össze és személyesen is ismerték. (Egy megjegyzés azonban – nem először – mégis szöveget ütött a fejembe. Ebben a megközelítésben nincs megfelelő szavunk, kifejezésünk a nem roma, nem cigány személyre, a roma fiatalok is küzdöttek a problémával, egyikük eléggé zavartan – mert nem találta a helyes kifejezést – azt mondta „pedig az nem is roma, az rendes ember”. Itt a „rendes” nem dicséretnek szánt jelző, csupán a nehézkes „nem roma”, „nem cigány” helyett akart valamilyen találó kifejezést használni.)

Csoportban

Nagyon valószínű, hogy csoport-helyzetben két alapszituációra készülhetünk. A csoport lehet önfejlesztő-tematikus felkészülő csoport (ilyenek voltak pl. a kortárs segítők), de más esetekben jelentős érintettséggel számolhatunk. Az időkeret is rugalmasabb, igazodhatunk a feldolgozás módszereivel, mélységével a csoportban a kialakult helyzetekhez, dinamikához.

Ha már is merős csoportunkban mutatjuk és beszéljük meg valamelyik epizódot, akkor természetesen kövessük kialakult szokásainkat.

Ha a csoporttal ez az első találkozásunk, akkor a bevezető, kölcsönös bemutatkozó kört feltétlenül alaposan, gondosan csináljuk végig. Adjunk szempontokat a film megtekintéséhez és a film során egyszavas megjegyzésekkel irányíthatjuk is a figyelmet. A film megtekintése után kérdezzük meg, mi volt számukra a leg..., majd egy önismereti és egy döntéssel kapcsolatos gyakorlatot végezzünk el. Ez után érdemes beiktatni egy mozgással járó feladatot: tegyünk fel kérdéseket a filmben látott mozzanatok alapján: ki volt közületek olyan helyzetben, mint (az unatkozó fiú; zsörtölődik a mamájával, mert segítenie kell; nem tudott elkerülni kellemetlen találkozást; nem tudott elhárítani veszélyes ajánlatot; megfontolatlanul cselekedett stb. de legyen a sorban esetleg mulatságos helyzet is). A gyerekek pedig a teremben sétálva alakítják a válasz szerinti kisebb csoportokat.

Drogcsúszda (4.20 + 19.32 + 4.26)

Nem túl jókedvű fiatalok, akiknek szemmel láthatóan a közös lődörgés, kocsmázás, bulizás jelenti a mindennapos időtöltést. Fűvező fiú és az egyik lány összekerülnek, lány rászokik, majd ő is függővé válik. Már nem futja drogra, sőt súlyos tartozásai vannak (korábbi társasággal is megszakad a kapcsolatuk), a dealer a tartozás prostitúcióval „ledolgozására” kényszeríti a párt. A lány a tartozást már szinte visszafizette, amikor a rendőrség rajtaüt a dealeren.

Iskolában

Viszonylag hosszú és rendkívül lényeges epizódról lévén szó, már a megelőző, egyeztető megbeszélés folytán változatosan alakulhat az a pedagógiai helyzet, amelyben a feldolgozás, megbeszélés lezajlik. Minden iskolának tantervi kötelezettsége valamilyen módon megoldani a bűnmegelőzési témák sorában a drog-kérdés szakszerű feldolgozását, komoly érdeke fűződik – adott esetben – a program meghívásához, így viszonylag kedvező alku-pozícióban vagyunk a megfelelő feltételek, körülmények megteremtésében. Többféle megoldásra gondolhatunk ugyanis, a feldolgozást „alapesetként” egy osztályban, két tanítási óra időtartamában tervezzük. Lehetséges és volt rá példa, hogy több osztály együtt nézett meg egy epizódot. Ha ezt a megoldást választjuk, akkor osztályokkal, jobb esetben önként összeálló csoportokkal próbáljuk meg a feldolgozást, így csoportmódszerekkel dolgozhatunk.

Feltehetően azonban az alapesettel lesz dolgunk, így arra készülhetünk, hogy az első óra nagyjából el is telik a bevezető és az epizód megtekintésével. A lezáró mozzanatot itt még ne mutassuk meg, ez a következő órára maradjon (a bűnüldözés, büntetés, a büntetési alternatívák és más büntetőjogi megfontolások kérdéskörében). Az epizód végén egyetlen kérdés megbeszélését kezdjük el: a filmben láttuk a történet egyfajta végkifejletét (a kislány prostitúcióra kényszerül), milyen fejlemények lehetnek még?

Az órát az epizód leglényegesebb mondanivalójával kezdjük: a társasági élet hagyományos tartozéka az alkoholfogyasztás és ma már úgyszintén hagyományossá vált a könnyű drogok fogyasztása (spangli, joint stb.) A film nem elrettentő etekintetben, nem vergődő emberi roncokat mutat, vagy az aranylövés áldozatait, hanem azt az időszakot, ami egyfelől vonzóvá teszi a kábítószer-fogyasztást, másfelől pedig a társadalmi közvéleményt és jogalkotót is vitára készíteti. Véresen valóságos vitalhelyzetről van tehát szó, amiben minden érintettnek állást kell foglalnia, mert bizonyosan döntési helyzetbe kerül, akkor pedig nem lehet bizonytalan, sodródó, mert percek alatt kívül találja magát családon, baráti körön, iskolán, munkahelyen. Az egyik álláspont szerint a könnyű drogok fogyasztása nem veszélyesebb mint a mértékletes alkoholfogyasztás (egy pohár bor, egy üveg sör), de veszélytelenebb, mint a dohányzás. Az ellentétes álláspont szerint minden intravénás heroinfüggő egy füves cigaretta elszívásával kezdte, az úgynevezett „nulla tolerancia” elvét tekinti helyesnek, azaz el sem szabad kezdeni. Elvárható-e egy tizenévestől, hogy ne próbáljon ki valamit, amit a kortársak élvezetesnek tartanak?

A második gondolkörben feltételezünk egy kialakuló függést. Milyen szemlélet- és életvitel változással jár ez együtt a fogyasztó fiatal szemszögéből, és hogyan élük át a változást a környezetében élők, a család a régi – nem fogyasztó – barátok? Fontos átgondolni, hogy a fogyasztó fiatal nem veszi észre – mert nem akarja észrevenni – azt a pillanatot, amikor a füves cigaretta nem a társasági együttlét esetleges kelléke, hanem szükségletté válik. Ez a szükséglet pedig egyre sürgetőbben követeli a kielégítést, egyre inkább a fiatal életének középpontjába kerül az „anyag” megszerzése. Egyre több olyan cselekedetre készíti, amiről korábban maga sem gondolta volna, hogy képes lesz megtenni, először a családtagok pénztárcájából, bankkártyájáról szerez némi, majd egyre több pénzt, de attól sem riad vissza, hogy értékesítsen piacképes családi használati tárgyakat. Ezen a ponton megállítható-e valaki? Az eddig tartó folyamat mely állomásán lehetséges a segítő beavatkozás?

Közbevetőleg szánhatunk egy gondolatsort a függőség-igényről, ami nem váratlanul lecsapó végzet, hanem eredendő sajátsága az embernek, egész életén át jellemző, hiszen ezért választunk barátot, foglalkozást, időtöltést, de áldozatává is válhatunk, ha nem valóságos szükségleteink mentén, hanem ellenére elégtjük ki függőség-igényünket.

A folyamat kísérői és szenvedői a korábbi közvetlen környezet szereplői, a család a barátok. A kezdeti változások óhatatlanul egyre keményebb konfliktushelyzeteket idéznek elő. „Vettél ki a pénztárcámból pénzt?” – „Én? Dehogyan vettem!” ez az első szóváltás, amit követ a többi, végül a szülő, a testvér, a barát feladja, belátja tehetetlenségét, és ezt különféle módon adja a kábítószer-élvező tudomására. A film a családtól elszakadás időszakában mutatja a fiatalokat, s ezt az amúgy szokásos „leválási” folyamatot felgyorsítja, és erősen megterheli a kábítószer-fogyasztás. Mi történik, ha mégis otthon maradnak a család körében? Erre a kérdésre feltehetően van a gyerekeknek példák illusztrálható válaszuk, hiszen szerencsés esetben csak hallomásból tudnak arról, hogy az otthoni konfliktusok egyre sűrűsödnek és mélyülnek, a konfliktusok feloldása egyre kilátástalanabb. Szánhatunk egy gondolatsort a feltételezésnek: mi történt volna, ha Kata valamiért otthon kénytelen maradni. Feltehetően ugyancsak a konfliktusok jelentős eszkalációjára került volna sor családon belüli erőszak keretében – de ez már a másik epizód tárgya. Csabáról, a háttéréről nem derül ki lényeges, úgy tűnik ő már régóta önálló, vajon hogyan került ki a családi fészekből?

A konfliktuskezelés különösen az „együttlévő” családtagok részéről komoly felkészültséget igényel, az elvonást célzó terápiákban már az együtt élőkkel is foglalkoznak. Külön kérdés, hogyan jut el valaki segítő szolgálathoz, netán terápiás ellátásba. A gyerekek várhatóan erre csak szórványosan, véletlenszerűen tudnak reagálni, itt érdemes rövid általános formában a helyi lehetőségek tényszerű ismertetése. A segítő szolgálatok azért is külön erőfeszítéseket tesznek, hogy felkutassák a segítségre szorulókat, hiszen a szenvedélybetegek, főként a kezdeti időszakban nem érzik úgy, hogy segítségre szorulnak, a nagy csapdát éppen az jelenti, hogy fennen hangoztatják: bármikor abba tudják hagyni. Ennél a mozzanatnál van a legnagyobb szükség a valaha függő volt, de leszokott személyre, mert tőle fogadható el ez valóban hiteles közlésként és az is, hogy legtöbbször a mélységeket megjárva kerülnek olyan helyzetbe, hogy még utolsó önálló döntésként döntenek a leszokás mellett. (Ritkán adódik olyan szerencsés helyzet, hogy a beszélgetésben résztvevő „tisztá” drogos tud arról beszélni, hogy a

kábítószeres révülethez nagyon hasonló állapot az alkotás izgalma.) A döntés ugyan önálló kell legyen, különben a gyógyulásra remény sincs, a döntés helyzetében azonban mindig van segítség, család, barát, segítő szolgálat. Feltehetően az osztályban többen ismernek történeteket leszokásról, de halálhoz vezető szenvedélyről is.

Lezáró gondolatkörként érdemes a drogellenes lépésekről beszélgetni. Azt a gyerekek nem feltétlenül tudják, hogy a kínálatcsökkentés az alapvető cél, a büntető jogszabályok szigorú tiltó előírásokat tartalmaznak erről, és szigorú büntetést helyeznek kilátásba, különösen szigorúakat akkor, ha a kábítószer terjesztők fiatal- vagy kiskorú személy behálózására törekszenek. Valószínűleg többen tudnak arról, hogy a fogyasztó is bujkál, rejtőzik és a terjesztővel szövetségbe kényszerül, mert ő is büntetendő cselekményt követ el. Érdemes arról is beszélni, hogy a már említett engedékenység – „nulla tolerancia” nézetkülönbség büntetőjogi vitákhoz is vezet, ezek a viták időről időre kiújulnak. Az osztályban ki hogyan vélekedik erről, mit javasolnának a törvényalkotónak? Érdemes komolyan venni a javaslat dolgát, mert a program szívesen veszi és továbbítja is ezeket, főként, ha meggyőző, jól bemutatott tényekre támaszkodik. A feldolgozásnak ebben a szakaszában célszerű az utolsó négy percet lejátszani, ekkor a gyerekek már jobban megértik, átérzik az ítélet tartalmát, lényegét.

A kísérőzene, dalszöveg ugyancsak figyelmet érdemel, főként, ha a prostitúció problémája is szóba kerül. A prostitúcióról a gyerekek többségének távoli, homályos és regényes fogalmai vannak, a média szabadsága, sőt szabadossága ezen a képen nem javít. Középiskolai osztályban két megközelítést javaslok. Elsőként érdemes a látott film cselekmény-szálát követni és azt a prostitúcióhoz vezető egyik kényszerű útként értelmezni. A másik megközelítés a „lágyabb”, ám a gyerekek, főként a lányok hétköznapjaiban nyilván gyakran előforduló mozzanatokat illeti, és a saját érzelmek, test és nemi hajlandóság feletti önrendelkezés kizárólagossága tudatosítását célozza. Ezeket akkor adjuk, ha úgy érezzük, adni akarjuk és nincs, nem lehet ellenértéke. Minden erre irányuló próbálkozás már a szexuális visszaélés körébe tartozik. Mi a helyzet a felénk irányuló érzelmekkel, vágygal, ha nem akarjuk, nem tudjuk viszonzni?

Az epizód utolsó jelenetsora éppen olyan, mint a valóságban, a rendvédelmi szervek valóban „nagy erővel” küzdenek a kábítószer minden megjelenési formája ellen, olykor hosszú és nagy türelmet, szakértelmet igénylő munka előzi meg a látványos és elrettentő kommandós-akciót.

A fenti, ajánlott gondolatmenet arányai természetesen akként változnak, ahogyan a foglalkozás vezetője alakítja. Ha rendőr áll az osztály előtt, akkor nyilván a rendőri munka kerül előtérbe, de érdemes vissza-visszakanyarodni a filmhez, érdemes esetekkel példálózni, érdemes a nem látható rendőri munkáról beszélni, hiszen a gyerekek – ha még nincs saját tapasztalatuk – igen keveset tudnak a nyomozó, vizsgáló munkájáról, számukra is az egyenruhás rendőr testesíti meg a rendőrséget. Kevésbé érdemes a drogok felsorolásáról, osztályozásáról, hatásmechanizmusáról szóló előadásba bocsátkozni, de természetesen meg kell adni az ilyen természetű ismereteket is, ha a beszélgetésből ezek hiánya derül ki.

Ha viszont a foglalkozást segítő szakmában, ifjúságvédelemben dolgozó szakember, vagy pártfogó vezet, akkor esetek sorával tudja kiegészíteni a látottakat és a gyerekek körében kialakult nézeteket, vagy ha akadozik a beszélgetés, ezekkel tovább lendíti.

Csoportban

A csoportban hasonló gondolatmenetet követünk a csoporttagok igényeihez rugalmasabban alkalmazkodva. A kevésbé érintett, pl. kortárs segítő csoportban inkább közvetett érintettséggel számolhatunk, bár ki tudja, érhetnek meglepetések menet közben is. Az ilyen csoportban nagyjából fele részben önismereti, fele részben pedig tematikus beszélgetés, gyakorlatok vezetnek célra. Tekintve, hogy feladatuk kábítószerrel ismerkedő, vagy már használó kortársaik körében a leszokás támogatása, ismerniük kell a droghasználat kezdeti euforikus következményeit, amiben a droghasználó még nem szenved a testi-lelki következményektől, jó, ha gyakorlatot szereznek az érvelésben. A közvetlenül érintettek már nyilván eljutottak a mélypontra és a nagy elhatározásra, az elvonás első szakaszán túl vannak. Számukra létfontosságú a támogatás, a megerősítés és annak tudata, hogy nem magányosak ezen az úton.

A prostitúció kérdésében is lényegesen másképpen érdemes megközelíteni az érintett és a nem, vagy közvetetten érintett fiatalokat. Ma már tudjuk, hogy meglepően magas a gyermekkori szexuális bántalmazás emlékét cipelő gyerekek aránya. A szexuálisan bántalmazott gyerek sérelme egész életre szóló, személyiségét szexualizálja, a hozzá közelítőnek szexuális bántalmazási szándékot tulajdonít, ezzel saját szexualitása sérül, ő tekinti saját magát árunak. Ezért van az, hogy minden prostituált gyermekkoraiban megtalálható valamilyen jelentős szexuális bántalmazás elszennvedése. (Az persze nem törvényszerű, hogy minden gyerek, akit bántalmazás ér, prostitúcióra kényszeríthető.)

Retorzió (4.20 + 20.59 + 4.24 perc)

Három testvér, szüleik veszekedése, verekedése mindennapos, őket is nyomasztja. Fiú élete gödörben, lemondott régi tanulási terveiről, az egyetlen pozitívum az életében a barátnője. Vele is konfliktusba kerül, azt hiszi, megcsalja, pedig csak egy rokonfiúval találkozott. A fiú erőszakkal torolná meg a feltételezést, a lány ráveszi arra, hogy beszéljék meg.

Iskolában

Ugyancsak hosszú epizód és ugyancsak fontos téma, sőt témák.

Előkészítés-szervezés tekintetében hasonlóan érdemes eljárunk, mint az előző epizód esetében, tehát iskolában két teljes tanítási órát bizonyosan igénybe vesz a feldolgozás.

Már a megfigyelési szempontokkal is csínján kell bánnunk, nyilván nem akarjuk a gyerekeket kínos helyzetbe hozni, hiszen nyilván minden családban keletkeznek konfliktusok, torzsalkodás. Éppen erről lesz majd érdemes a film kapcsán beszélgetni, ezért szempontként azt kérjük megfigyelni, hogy az epizód egy vagy két történet mutat-e be. Az utolsó 4.24 perces részletet ugyancsak a megbeszélés vége felé, a második órában mutassuk meg, hiszen ez a hasonló helyzetek jogi értelmezését, lezárását tartalmazza.

A beszélgetés természetesen az erőszak, ám annak igen sajátos formája, a családon belüli erőszak természetét tárja fel és a jelenség alap-ellentmondásának érthetővé tételét célozza. A beszélgetés során érdemes az erőszak kérdésével általánosságban is foglalkozni, vajon a gyerekek mit tekintenek erőszaknak? Majd a beszélgetés végén érdemes újra visszatérni az erőszak általánosabb megközelítéséhez, annak megállapításához, hogy az erőszak az élet velejárója és vezethet tragédiához, ha nem tudjuk kezelni. Az erőszak – saját feszültségeink és a másoké is – kezelhető, a kezelésmódok megtanulhatók, ekkor az erőszak energiaforrásként is használható.

Az epizód első kérdése: két egymást választó ember hogyan válik egymást gyötrő, kínzó lényé? A szóbeli válaszokat követően itt szerepjátékot ajánlok annak a pillanatnak a megragadására, kinagyítására, ahogyan az erőszak megjelenik és fejlődik a párkapcsolatban.

A családon belüli erőszak történet vázlata általánosan érvényes: kezdetben az érzelmek minden nézetkülönbséget elfednek, az együttélés szakaszában mutatkozik meg a konfliktus, a férj elégedetlen, mindenbe beleköt, amit a felesége tesz, vagy mond. Feltehetően nem csak miatta ingerült, de ezt nem látja be, a feleségén tölti ki mérgét, eszébe sem jut, hogy bűnbakot csinál belőle és másként is megoldhatók lennének ezek a még apró ütközések. Az ütközések egyébként a már rögzült hagyományos felállásban következnek be, az asszony kiszolgál és engedelmeskedik, a férj egyre elégedetlenebb.

(Az igazsághoz tartozik, és erről is érdemes szót ejteni, hogy a családban másféle szereposztásban is megvalósulhat erőszak, ennek szenvedői az egymásnak ártó családtagok, de a gyerekek mindenkor. A gyerekek azzal is szenvedői az erőszaknak,

hogya az sokáig nem derülhet ki, hogy akaratlanul is megtanulják és egyúttal nem tanulják meg a másik iránti tiszteletet.)

Amit a filmben látunk az már a harmadik szakasz, ebben a házastársak, a szülők közti konfliktus olyan mértékben elmélyült, hogy már nem hozható helyre, ahogyan az angol mondja „elvesztették az arcukat”, minden érzelmük és gondolatuk a másik megsemmisítését célozza, ez egyre gyakrabban fizikailag is megvalósul. A filmben az is hiteles, hogy az asszony öngyilkosságot követ el, ez a maga módján a megsemmisítés-megsemmisülés folyamatba illik.

A szerepjátékban – ha be tudjuk iktatni a feldolgozás folyamatába – az az apróságokból összeálló folyamat lényeges, amely már kezdettől fogva konfliktusokat rejt, de mindkét fél elmulasztja feloldani ezeket, az évek során a folyamat halad előre, olyan szakaszba ér, amelyben a két fél maga már nem tudna megoldást, de megfelelő, szakszerű segítséggel még rendezhető lenne a konfliktus. A folyamat azonban természetesen halad tovább, és egyre több áldozatot szed – a filmben a gyerekek is szenvedői a szülők közti erőszaknak. Kiteljesedett formájában eléri a rendszeres és módszeres testi-lelki bántalmazás állapotát, amely egészen a közelmúltig rejtegetni, szégyelleni való volt, tehát csak a legsúlyosabb következmények miatt derült ki valamelyest. Még ma is vannak ellenzői a családon belüli erőszak bűncselekményként kezelésének, erről mi a gyerekek véleménye?

Az ilyen folyamatok jellemzője a másik hibáztatása, a jó-rossz végletekben zajlik, előfordul a mindkét fél által gyakorolt erőszak, noha más-más formában követik el (fizikai és érzelmi bántalmazás), de előfordul a bántalmazó-bántalmazott „felállás” is. A külső kényszerek egész sora miatt sokáig rejtve marad a folyamat, a „mit szólnak a szomszédok” sokáig fékezi a tettlegességet. Pedig nem a szomszédok, a környezet kellene a leghatékonyabb visszatartó erőt jelentse, hanem az a viselkedéslélektani törvényszerűség (és rögtön hozzáteszem, hogy napi tapasztalat), mely szerint a gyerekek a szülők viselkedésmintáit követik. Intim, családi helyzetekben őket látják kicsi koruktól fogva, ezért ez így természetes. Még akkor is érvényes a mintakövetés, ha a gyerek serdülőkorba érve megfogadja, hogy bárhogy, csak nem úgy él majd, mint a szülei.

Általánosabb, de lényeges intermezzo annak tisztázása, hogy mi a hasonlóság és a különbség a véleménykülönbség, a vita és a veszekedés között. Itt érdemes a vita szabályait összegyűjteni, áttekinteni, hiszen ebben fontos szerepe van a másik szavai, érzelmei figyelmes megismerésének, valamint az indokok felsorakoztatásának.

Itt érkeztünk el a film megtekintése előtti megfigyelési szempont megbeszéléséhez, a második lényeges kérdéshez. Bálint a konfliktushelyzetben erőszakkal, tettlegességgel lép fel, akaratlanul is a szülői mintát követi. A film pedig megmutatja, hogyan törhető meg ez a folyamat, hiszen Bálintnak Majával nagy szerencséje van, benne olyan társra talált, aki a két szokásos rossz megoldás helyett (konfliktus fokozása és a konfliktus eltűrése) a jót választja: a konfliktusok azonnali rendezését kezdeményezi. Ő nyilván ezt hozta hazulról, és feltehetően Bálint választásában Majának ez a képessége is szerepet játszott.

A zene, a dalszöveg a látható cselekménynek mintegy belső összefüggéseit érzékelteti. Mi ragadta meg a gyerekeket a dalszövegben? Az ok-okozat összefüggést észrevették-e a szövegben és a cselekményben?

Végül mutassuk meg a cselekmény jogi megítélését, s ha még maradt idő beszélgetésre, akkor egyetlen kérdés kerüljön szóba: a filmben látott esetben milyen hatást remélünk a bírói ítélettől?

Ha a feldolgozást szociális munkás, gyermekvédelmi szakember vagy pártfogó vezeti, akkor mindannyian nyilván ismertetnek eseteket a film mondanivalója mentén, érzékeltetve a lehetséges kedvező, vagy éppen tragédiába torkolló fejlemények változatos lehetőségeit. Jó, ha beszélnek arról, hogy milyen családterápiás lehetőségek vannak és ezek igénybevétele nem szégyellni való, és nem csak akkor érdemes igénybe venni, ha erre a hatósági kötelez. Érdemes a távollátás jogintézményéről is beszélgetni, de csak akkor, ha a beszélgetés vezetőjének erről határozott pozitív véleménye, netán tapasztalata van.

Ha a feldolgozást rendőr vezeti, akkor a film cselekménye alapján a rendőri fellépés lehetőségei köréből érdemes példákat, eseteket hozni. Ez érzékeny és még nem kellően kialakult gyakorlat, hiszen sokfelé tartja még magát az a nézet, mely szerint a rendőr addig nem intézkedik családi ügyekben, míg vér nem folyik. A rendőrök szokásos tapasztalata, hogy a bántalmazott fél – rendszerint a nő – rendőri segítséget kér, de mire a rendőr a helyszínre érkezik, szabadkozva közli, hogy rendeződött a helyzet. A külsérelmi nyomok ugyan jól láthatók, de a rendőrt még a lakásba sem engedi be. Mi erről a gyerekek véleménye? Hogyan vélekednek a távollátás kapcsán kiadott új irányelvekkel kapcsolatban?

Érdemes a bűnügyi statisztika szokásos alapadatait említeni és arra is kitérni, hogy az emberölési esetek – a gyerekek számára bizonyosan – meglepően magas arányban családon, rokonságon belül történik.

Csoportban

Csoporthelyzetben a filmhez kapcsolódó sajátélményű eseteket célszerű ismertetni, megbeszélni és szituációs játékokban a különféle lehetőségeket kipróbálni. Feltétlenül iktassuk be a tanítási óránál példaként ismertetett szituációs játékot, ezt más tartalommal, sajátélményű valóságos helyzetek reprodukálásával színesíthetjük. A helyzetgyakorlatok lényege a lappangó, majd a kifejezett konfliktus átélése, bemutatása és annak gyakorlása, hogy a felek milyen konfliktus-kezelési módok között választhatnak (vitatkoznak vagy veszekednek). Fokozottan lényeges ez a csoportban, hiszen a csoporttagok nyilván többé-kevésbé ez ügyben is érintettek és előfordulhat, hogy ez az utolsó alkalom arra, hogy szervezett keretek között pótolhassák szocializációs hiányukat a konfliktusok békés úton rendezésének gyakorlásában.

A különféle lehetőségek itt a konfliktusok eskalációs szintjein lehetséges megoldások kipróbálását, eljátszását jelentik. Az egyes szintek bemutatása után iktassunk be önismereti gyakorlatot, vagy bizalom-játékot.

Gyilkos játék (4.20 + 21.20 + 1.02 perc)

Fiú élete a játékszenvedély, a nyerő-automaták körül zajlik. Barátnő lebeszelné, szakítással fenyegetőzik, nem hat. Uzsorakölcsön, ezt a pénzt is eljátssza. Elhatározza, hogy a játékkerem gépeit kiüríti, így jut pénzhez, de akció közben a tulajdonos megjelenik, leüti, a férfi belehal a sérülésbe. Rendőrség megérkezik, elfogják.

Iskolában

Ez a leghosszabb film, feldolgozása mindenképpen két tanítási órát igényel. A feldolgozás vezetője előzetesen feltétlenül nézze meg a filmet, mert ez nem egy történet, hanem történetek, helyzetek csokra. El kell döntenie, hogy a feldolgozásban mely részleteket emel ki. A film egyúttal a werkfilm egy formája is. Általa megismerhető az alkotók többsége. A lezáró szekvencia is eltér a többi epizódnál megszokottól, a főszereplő-elkövető Dávid fogalmazza meg a tanulságokat.

A film első súlyponti eleme a játékszenvedély. Szerencsés esetben a gyerekek ismerik a „drogcsúszda” epizódot, így erre építhető a függőségnek ez a további formája, illetve ennek elemzése. A játékszenvedélyről a film elmondja azt – ami a szenvedélybetegségek mindegyikére érvényes –, hogy szétzúzza, rohasztja az emberi kapcsolatokat és a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetésébe sodorhat. A játékszenvedélyről – annak egyéb, pl. internetes változatairól is – a gyerekeknek bizonyosan van saját élményük, tapasztalatuk, és a szenvedélynek ez a formája a legkevésbé kényes, így akár beszélhetnek is róla. Érdemes persze különbséget tenni a játék önmagáért való szenvedélye és a pénzszerzés eme formája között, mert itt említhető minden más fogadásos és hazardjáték is.

Az film első epizódja még lehetővé teszi, hogy a feldolgozás, megbeszélés során más szenvedély-félékről is szót ejthetünk. Beszélhetünk a szenvedély-igényt társadalmilag hasznos formákban kiélő emberekről, említhetünk híres embereket, vagy a gyerekek által ismert személyeket, akiket legfeljebb különöncnek tekintenek gyűjtő-, vagy olvasási szenvedélye miatt. Itt érdemes említést tenni a mindenkiben meglévő függőség- és szenvedély-igényről. Vajon mi dönti el, hogy valaki káros vagy hasznos szenvedélyt választ? A gyerekeknek bizonyosan van erről véleményük és példázataik is.

Fontos dolgokról esik szó a partin, a szereplők egyes csoportjaiban érintőlegesen – és éppen ezért jól továbbvihetően – esik szó abortuszról, állatvédelemről, rasszista előítéletekről. A sor egyfelől folytatható, másfelől pedig olyan mélységben és terjedelemben bonthatók ki, ahogyan a gyerekek igénylik. (Lehetséges, hogy valami, ami a filmben említésként elhangzott, éppen időszerű és jó, ha ebben a tartalmi környezetben és megbeszélés-formában esik róla szó. Éppenséggel be is csempészhetünk aktuális problémát a vitába.)

A film végkifejlete a gyilkosság, hiszen Dávid – játékszenvedélyétől nem tudván szabadulni, az uzsora-kölcsönbe kapott pénzt elveszíti. A veszteség visszaszerzését is bűncselekménnyel tervezik barátjával, de meglepik őket és gyilkosság lesz a vége. Cselekedeteinkben meddig tart az, ami jóvátehető, amit meg lehet bűnhődni és mi az, ami jóvátehetetlen? Vannak cselekedetek, amikről minden kultúra intelmei, szabályai,

törvényei hasonlóképpen tilalmakat fogalmaznak meg – a gyerekek ismerik-e az alapvető jogszabályokat, vagy a tízparancsolatot?

A végzetesség, a gyilkosság előbb-utóbb bekövetkezésének elkerülhetetlensége a dalszövegben megjelenik, a film pedig több ponton ajánl fel „menekülési” lehetőséget az egyre szorító kelepce-helyzetből.

Ha a gyerekek látták már a többi epizódot, vagy legalább még egyet, akkor vigyük tovább annak a szálát úgy, hogy a helyzet, a konfliktus annyira elmérgesedik, hogy gyilkosságba torkollik. Fenyegető jelzés, hogy az emberölési esetek mintegy fele családtag, közeli rokon sérelmére történik. Ebben az epizódban éppen egy másik szokásos ok motiválja a gyilkos cselekedetet: a pénz, a reménytelen adósság-helyzetből kibúvás, a lelepleződéstől való félelem. A dalszöveg felvillantja a gyilkos indulatot, azt a sajátos önkívületi állapotot, amire a gyilkos később értetlenül emlékszik vissza, nem is érti, hogy vetkőzhetett ki önmagából. Ebben a gondolat-sorban azt érdemes megbeszélni, hogy a gyerekek tapasztalataiban is bizonyára felidézhetőek olyan pillanatok, amikor úgy érezték „előnti az agyukat a vér”, hogyan kezelhetőek ezek a helyzetek?

Az Alkotmány az élet mindenek feletti védelmét mondja ki. Az állam is lemondott az élet kioltására irányuló jogáról azzal, hogy már nincs halálbüntetés. Nevezetes gyilkosságok nyomában azonban mindig felerősödik a vita, hogy helyes volt-e, nem volt-e korai a halálbüntetés eltörlése. Hogyan vélekednek erről a gyerekek?

A feldolgozást vezető számára is tág tér nyílik, hogy saját szakterületéről eseteket említsen, a partin említett helyzetek köréből bizonyosan, talán emberölési esetről is van szakmai tapasztalatuk. Itt lehetséges arról beszélgetni, hogy a tv-ben, dvd-ken milyen gyakori és milyen természetes a halállal végződő erőszak, már a mesefilmeknél kezdődik az a súlyos félreértés, hogy a halálos események az igazán izgalmasak.

A rendőr számára több ponton is lehetőséget nyújt a film, hiszen se szeri, se száma a szabálysértéseknek és bűncselekményeknek. Nyilván szóba kerülnek a tiltott szerencsejátékok, a nyerőgépekkel kapcsolatos büntetőjogi megfontolások (volt idő, amikor ezek üzemeltetése tilos volt, titkos játékbarnyók mélyén húzódtak meg, majd üzemeltetésüket szigorú szabályokhoz kötötték). A kifogyhatatlan emberi találékonyság egyre újabb lehetőségeket teremt mások pénzének kicsalására, a leginkább veszélyeztetett korosztály éppen a fiatalok (más tekintetben pedig az idősek).

Azt ugyan a film homályban hagyja, hogyan értesült a rendőrség a cselekményekről. Lehetséges, hogy a játékterem néma riasztóval volt felszerelve? Valaki az utcáról látta a gyanús mozgást? Minden este itt érdemes – és a gyerekek bizonyára igénylik is – a forró nyomon nyomozásról beszélni (igaz, a helyszínen hagyott irat miatt most erre nem volt szükség, de ha irat, vagy más nyilvánvaló tárgy nem marad ott, akkor így indul a munka).

Csoportban

A serdülőkor második fele, az ifjúkor sajátja a mozgalmasság, változatosság igénye immár a megvalósítás lehetőségével, az, amit kalandváagnak is nevezünk.

Önismereti, szabad asszociációs, mondás-, vagy tárgyválasztásos gyakorlatokkal felismerése és kimondása annak, hogy amit éreznek az a mozgalmasság iránti vágy, a „történjen valami”, vagy van tárgya, célja is ennek a készítésnek. Mi a különbség a két érzés között? A társ megválasztásában milyen szempontok játszanak közre az egyik és a másik helyzetben? (Ha csak a mozgalmasság vágya van meg, akkor az illető inkább hagyja magát választani, szerepe a csoportban, bandában alacsonyabb státuszú, könnyebben csábítható, sodródó. Ha tárgya, célja is van, akkor a megvalósításhoz ő választ társat, „nála a labda”, a feltételeket, szabályokat is ő határozza meg.)

A csoportban a játékszenvedély (pénzzel és anélkül), valamint a partin érintett témák kerülnek szóba. A játékszenvedély kapcsán önismereti gyakorlat és ötletroham az alternatíva tartalmáról (mit tegyen, tehet helyette).

Lezárásképpen a háromkívánság-játék. Figyelemre méltó, hogy problémás gyerekek, fiatalok az instrukcióra: „ha most megjelenne egy jótündér, és azt mondja, teljesítem három kívánságodat, mit kívánnál?” többnyire reális, elérhető vágyak jelennek meg (család, munka, ház, lakás, pénz stb.), a legkritább esetben kapunk irreális, mesébe illő válaszokat. A csoportmunkában tehát a reális én-nel dolgozunk, a vágyak elérésének, megvalósításának esélyeiről, feltételeiről beszélgetünk.

X X X

Amikor a program alkalmazásához sok szakmai élményt és eredményeket kívánok, biztatom a kedves Kollégát, hogy kérdéseivel bátran forduljon a Fényközponthoz közvetlenül, vagy az Országos Bűnmegelőzési Bizottság közvetítésével, de fordulhat magához Cseres Judithoz is.

Elérhetőségek:

Cseres Judit: e-mail cím: cseresjudit@gmail.com; telefon: (20) 433-6708.

Hentes Ildikó (Esztergomi Szent Jakab alapítvány): fenykozpont@freemail.hu; telefon: (33) 400-808.

Bűnmegelőzési Osztály: e-mail cím: bunmegelozes@irm.gov.hu; telefon: 441-3891.

www.bunmegelezes.hu

